

Handelsskolan i Uleåborg – en flerspråkig skolmiljö

Paula Rossi

Institutionen för tyska, franska och nordiska språk

Uleåborgs universitet

Handelsskolan i Uleåborg (Oulun kauppakoulu) aloitti toimintansa vuonna 1864. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää koulun kielikontakteja ja -oloja 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Aineistona on Oulun kaupunginarkistossa säilytettävä koulun arkisto, johon kuuluu pöytäkirjoja, kirjeitä, vuosikertomuksia, oppilaslutteloita jne. Alkuvuosina koulun opetus- ja hallintokieli oli ruotsi, mutta oppilailta vaadittiin sekä ruotsin että suomen kielen taitoa. Aineisto kertoo koulussa esiintyneen kieli-riitoja. Ympäriöivän yhteiskunnan poliittinen kehitys ja sen myötä muutokset käyttökielissä heijastuivat myös koulussa käytettyihin kieliin. Arkistomateriaaliin tukeutuen selvitan koulun kieliä koskeneita keskusteluja ja päätöksiä sekä oppilaiden kielivalintoja.

Nyckelord: flerspråkighet, språkbyte, språkkontakt, språksociologi, språkö

1 Inledning

Såframt tillräckligt antal lämpliga elever anmäla sig, kommer Handelsskolan i Uleåborg att öppnas den 1 nästinstundande Februari, och får härmed till kännedom meddelas, att de, som önska blifwa intagna såsom elever vid nämnde skola, må inom sagde tid eller senast den 15 Februari anmäla sig hos skolans t. f. Direktor, Rektor J. M. Kalm, för att, derest de icke kunna förete dimissionsbetyg från högre elementar- eller realskola, undergå inträdesförhör i följande ämnen, nemligen: Allmänna grunderna af Historie och Geografi, läran om hela tal, wanliga och decimalbråk samt Christendomens hufwudstycken, hwarjemte den inträdessökande bör obehindradt läsa och skrifwa antingen swenska eller finska, men begripligt kunna uttrycka sig på hwardera språken. Dessutom böra sig anmälande elever förete intyg öfwer god frejd och fyllda 13 års ålder.

Det inledande citatet härstammar från en annons publicerad i Finlands Allmänna Tidning den 22 januari 1864. I annonsen meddelade direktionen för Handelsskolan i Uleåborg om skolans öppnande och de krav som ställdes på de tonåringar som ville påbörja sina studier i denna läroanstalt. Till behörighetsvillkoren hörde även vissa språkkunskaper: den sökande borde kunna uttrycka sig begripligt både på svenska och på finska.

På 1800-talet saknade Handelsskolan i Uleåborg ingalunda förutsättningar för att vara en flerspråkig skolmiljö omgiven av olika språk: den första ordinarie rektorn hade tyska som modersmål, stadens mäktigaste handelssläkter var svenskspråkiga med många utländska kontakter, de flesta tjänstemännen var likaså svenskspråkiga och majoriteten

av befolkningen finskspråkig (se Lönnroth & Rossi u.u.). Därtill var Finland en del av Ryssland, vilket medförde att även ryska språket spelade en viss roll.

Uleåborg räknas till de svenska språköarna i Finland. För att belysa två- och flerspråkighetens historia i denna stad, är det av intresse att ta reda på språkmiljön i en läroanstalt som spelat en viktig roll i handelsstaden Uleåborg. Syftet med artikeln är att redogöra för språkkontakterna och språkförhållandena i Handelsskolan i Uleåborg under senare delen av 1800-talet och i början av 1900-talet. Då Handelsskolan i Uleåborg började sin verksamhet var förvaltningsspråket i staden svenska. Under de efterföljande decennierna präglades språkklimatet av den allmänna förfinsknings av samhället och de finskspråkigas krav på användningen av finska som undervisningsspråk.

Primärmaterial utgörs av Handelsskolans dokument (brev, elevförteckningar, protokoll, stadgar, årsberättelser o.d.) som bevaras i Uleåborgs stadsarkiv. I viss mån utnyttjas även tidningsartiklar. Detta blir aktuellt när skolans språkfrågor kritiseras i en lokal tidning. Hyltenstam och Stroud (1991: 72–74) har presenterat flera metodiska angreppssätt i forskning om språkbevarande och språkbyte. Eftersom deltagande observation och enkät- eller intervjuundersökningar inte kan bli aktuella i denna undersökning granskas språkkontakter med hjälp av ett annat arbetssätt. Detta är att leta efter och använda tillgänglig information om handelsskolans situation i skriftliga källor (jfr Hyltenstams och Strouds, 1991, undersökning om den samiska situationen). Det arkivaliska material som ingår i undersökningen förutsätter en kvalitativ närläsning av olika dokument. Jag har systematiskt gått igenom alla dokument och fäst speciell uppmärksamhet på de ställen där de språkliga frågorna nämns och behandlas. Det är fråga om en analys av innehållet, inte av språkstrukturer. I denna undersökning studeras språkmöten ur *individens* (t.ex. årsberättelserna avslöjar elevers språkval), *skolans* (t.ex. protokollen berättar om undervisningsspråket i skolan) och *samhällets* (t.ex. den stadshistoriska litteraturen belyser den allmänna språkliga utvecklingen i Uleåborg) synvinkel (se Börestam & Huss 2001: 8). Den historisk-språksociologiska forskningen har beaktats, speciellt de undersökningar som gäller språkliga möten och språkbyten. Den här undersökningen är en del av mitt projekt som gäller språkkontakter i Uleåborg och ett bidrag till forskningen inom flerspråkighetens historia i Finland. Projektet är samtidigt ett

samarbetsprojekt om stadsspråken i Tammerfors och Uleåborg (se Lönnroth & Rossi u.u.).

2 Teoretisk bakgrund

Denna studie hör till kontaktlingvistikens forskningsområde som behandlar mötet mellan skilda språk eller olika språkliga varieteter (se Börestam & Huss 2001: 7). Samtidigt handlar det om en språksociologisk undersökning. I en flerspråkig miljö, i detta fall i en handelsskola, är olika slags språkkontaktsituationer, som kan leda till språkbyte eller språkbevarande, möjliga.

Med språkbyte avses en sådan situation där en grupp överger sitt eget språk till förmån för ett annat språk. Om en grupp håller fast vid sitt eget språk trots att ett språkbyte skulle vara möjligt talas det om språkbevarande. Olika faktorer och orsakssamband kan vara inblandade i en språkbytesprocess. För det första kan processen ses i ett samhällsperspektiv. Då diskuteras exempelvis maktbalansen mellan majoritet och minoritet eller majoritetens syn på minoriteten. För det andra kan man studera sambanden mellan olika samhällsfaktorer och individernas språkbeteende. För det tredje kan man betona processens språkstrukturella konsekvenser. (Hyltenstam & Stroud 1991: 9, 61–62)

Hyltenstam och Stroud (1991: 77–113) presenterar flera faktorer som påverkar språkbyte och språkbevarande på samhälls-, grupp- och individnivå. På samhällsnivå behandlas exempelvis språklagstiftning och politiskt-legala förhållanden. På gruppnivå diskuteras minoritetens interna förhållanden och på individnivå hur individernas val av språk i en situation är bestämmande för språkbyte eller språkbevarande.

3 Handelsskolans första decennium

I mitten av 1800-talet tog borgare i Uleåborg initiativ till grundandet av en handelsskola i staden. Landets första handelsskola hade grundats i Åbo i slutet av 1830-talet, men den förmådde inte sköta om de blivande handelsmännens utbildning i landets andra städer. Uleåborg var emellertid inte den enda staden, som spekulerade på grundandet av landets

andra handelsskola; även Helsingfors, Viborg och Björneborg visade sitt intresse för den nya skolan. J. V. Snellman, en av de inflytelserikaste personerna i samhället, visade sin oro för läget och uttalade sig starkt för förbättrandet av de blivande handelsmännens yrkesutbildning. Efter flera utredningar och förhandlingar beslöt kejsar Alexander II bevilja anslag för Uleåborg, som för tillfället hade den största handelsflottan i landet och var Österbottens merkantila centrum. Den egentliga verksamheten började – med fyra elever – först två år efter kejsarens beslut, år 1864. (Herva 1965: 5, 7, 29–44) I början var skolan tvåklassig med svenska som undervisningsspråk och förvaltningspråk.

Enligt skolans stadgar är Handelsskolan i Uleåborg ”inrättad af stadens borgerskap och handelssocietet i ändamål att bibringa blifvande köpmän de för deras yrke nödvändigaste kunskaper och färdigheter”. Skolans direktion valdes därför av stadens borgare och bestod av högt uppsatta medborgare, exempelvis av länets guvernör G. Alfthan. En av de första uppgifterna som direktionen hade var att välja en rektor för skolan. I avsikt att hitta en lämplig kandidat satte direktionen in annonser i flera olika tidningar. Bland de sökande fanns herr Aug. Ernst Biese från Norrköping, som var född i Mecklenburg Strelitz år 1833. Han hade studerat handelsvetenskap vid Akademien i Rostock och flyttat till Sverige år 1855. I Kalmar och Norrköping hade han enligt ansökan undervisat i levande språk och handelsvetenskap. Direktionen kunde inte enas om den bästa kandidaten och frågan avgjordes genom omröstning. Biese erhöll fyra av de fem möjliga rösterna och valdes till skolans rektor. En avgörande orsak till att handlanden Reuter hade röstat mot Biese var dennes tyska och svenska bakgrund: Biese behärskade inte omgivningens språk, finska, och kände inte till landets förhållanden. Reuter reserverade sig mot beslutet och skrev i protokollet (11.6.1864) på följande sätt:

På grund deraf att Herr Biese är mig fullkomligt okänd, anser jag det vågadt antaga en person till en så viktig plats på en i bref erhållen rekommendation, så mycket mera, då han är fullkomligt obekant med landets språk och förhållanden. Jag har förut uttalat mig för erhållandet af en kunnig och praktisk köpman. En sådan erbjuder sig nu i Herr Wiigers person, och har jag derföre, då valet fallit på annan man, velat fritaga mig medelst denna reservation från delaktighet i det nufattade beslutet.

I början emottog skolan endast manliga elever som behärskade svenska språket, vilket framgår av skolans stadgar: ”inga elever i skolan intagas, som ej kunde förstå och begripligt uttrycka sig på svenska språket”. Undervisningsspråket i skolan var svenska,

vilket troligen var en orsak till att antalet elever inte var stort under de första decennier-na. De svenskspråkiga var som konstaterats i minoritet bland befolkningen i staden.

År 1871 ansökte några flickor om tillstånd hos direktionen att inleda studier i Handelskolan. Frågan diskuterades i direktionen som gav sitt bifall till ansökan. Beslutet var av allt att döma svårt, eftersom det enligt protokollet (14.10.1871) inte fick annonseras i någon tidning. De sju flickor som efter beslutet inledde sina studier hösten 1871 hade alla genomgått den svenskspråkiga fruntimmersskolan, vilket innebar att de inte hade läst engelska, som var ett obligatoriskt läroämne i Handelsskolan. Därför beslöts (21.10.1871) att rektor Biese undervisade flickorna i engelska, tills de var mogna att delta i den vanliga undervisningen i skolan. Under det ifrågavarande läsåret var 7 av skolans 29 elever flickor.

Skolan emottog kvinnliga elever innan de första finskspråkiga eleverna fick börja studera i skolan. År 1872 beviljades den första endast finska talande eleven inträde till läroanstalten, vilket hade naturliga konsekvenser för undervisningen (se även Tervaporvariajasta tietoyhteiskuntaan 1989: 32).

4 Strider om undervisningsspråket

På ett möte daterat den 5 juli 1880 var direktionen orolig för antalet elever i skolan – endast 13 elever under läsåret 1879–1880 – och krävde en förklaring till detta av rektorn. Enligt rektor Biese hade skolan under de förflutna sexton läsåren besökts av sammanlagt 173 elever, av vilka ca hälften inte hade blivit utdimitterade. Även om det inte uttryckligen nämns i protokollet kan man misstänka att de språkliga problemen varit en orsak till antalet elever och till att alla inte hade klarat examen. Det beslöts från och med hösten 1880 att införa en grundlig undervisning i svenska och finska språken i skolan. Detta skedde på bekostnad av undervisningen i historia och geografi. Undervisningsspråket var fortfarande officiellt svenska. Direktionens beslut förstärker intrycket av att somliga elever hade betydliga språkproblem i skolan.

En av stadens tidningar, Kaiku, fäste uppmärksamhet på undervisningsspråket i Handelsskolan genom att hårt kritisera skolans språkval. Denna radikalt fennomanska tidning, som grundats i Uleåborg år 1877 (Steinby 1964: 59), ansåg i en artikel (15.5.1886) att skolan på grund av att den finansierats genom statens och stadens medel måste ta hänsyn till befolkningens språkkunskaper. Om skolan hade varit privat, skulle den ha kunnat sköta undervisningen på kinesiska. Tidningen undrade hur skolan kunde få så många svenskspråkiga elever i ett så finskspråkigt område och misstänkte att det fanns elever i skolan som trots undervisningsspråket var totalt finskspråkiga. I samma artikel (15.5.1886) påstods att undervisningstimmarna skulle ha kunnat utnyttjas på ett effektivare sätt om undervisningsspråket hade varit finska:

... ruotsalainen kirja on pistetty nokan eteen käskyllä: kirjoitahan tuosta paperille; siinä kaikki! Tähän tämmöiseen melkein hyödyttömään, koneentapaiseen ruotsinkielisten sanain, – s. o. sanain joiden merkityksestä oppilailla ei ole aavistustakaan – tavailemiseen ja kirjoittamiseen on kulutettu melkoinen osa siitä vähäisestä tuntimäärästä, mitä, jos opetuskieli olisi ollut suomi, olisi voitu omistaa varsinaisille opetus-aineille.

Även statens tjänstemän var bekymrade över språkbruket i Handelsskolan. Samma år som Kaiku publicerade ovanciterade artikel frågade Senatens Finanse Expedition om skolan kunde anordna parallellkurser för de finskspråkiga eleverna. Direktionen behandlade ärendet på sitt möte den 17 december 1886 och ansåg en sådan avdelning inte vara av behovet påkallad. Som stöd för sitt beslut lade direktionen fram följande fakta:

... beviljades år 1872 emellertid den första blott finska talande eleven inträde till läroanstalten och år efter år flere sådana elever ”alltid på deras enträgna begäran”. De förklarade nämligen, att de framför allt önskade lära sig svenska språket, emedan de utan kunskap däri ej trodde sig kunna erhålla någon kontorsplats och icke kunde vinna sitt önskningsmål, att inhemta svenska språket, i någon annan skola här på orten.

Därtill konstateras i protokollet att de finskspråkiga eleverna, som försvårat lärarnas arbete, inte hade blivit förbisedda. Varje finsk elev som anmält sig och för övrigt haft erforderlig grundutbildning hade blivit intagen till skolan.

Enligt protokollet från den 28 mars 1888 beviljade kejsaren Handelsskolan 5 000 mark om året, men enbart på villkor att de elever som endast behärskade finska språket fick undervisning på sitt modersmål i möjligaste mån. Enligt direktionen förverkligades

detta krav, eftersom det undervisades på finska språket i aritmetik, handelsgeografi, nationalekonomi, finska språket och kalligrafi. I bokföring undervisades fortfarande på svenska, eftersom detta ämne sköttes av rektor Biese, som inte behärskade finska språket.

Allt tyder på att ett hinder för finskans totala frammarsch som undervisningsspråk var rektor Biese. När han avled år 1889 efter att ha varit skolans rektor i 25 år omorganiserades lärarkåren. Direktionen (2.9.1889) beslöt att undervisningsspråket i årskurs 1 skulle vara det som de flesta av eleverna önskade. Om någon elev hade svårigheter att uttrycka sig på undervisningsspråket, var det honom tillåtet att använda det andra inhemska språket. Hösten 1889 uppgav 23 elever finska som sitt modersmål och 5 elever svenska.

Skolan fick nya stadgar år 1891, där det fastställdes att skolans undervisningsspråk var finska. Om det fanns elever som inte behärskade finska språket, måste man använda det andra inhemska språket. Skolan hade då en elev med norska som modersmål och en elev med svenska som modersmål; de övriga eleverna var finskspråkiga. Undervisningsspråkets byte från svenska till finska var således en naturlig följd av elevernas språkliga bakgrund.

5 Administrationsspråket i Handelsskolan

Handelsskolan hade svenska som administrationsspråk under Bieses, den första rektorns, tid. Alla protokoll och officiella dokument avfattades på svenska. Finskan kom in i bilden år 1891, då direktionen (28.3.1891) på framställning av skolans nya rektor Santeri Dahlström beslöt att skolans årsberättelse skulle tryckas på båda språken. Detta beslut tillämpades även på skolans stadgar (1891). På den tiden började finskan ha en allt större roll i det omgivande samhället och de finskspråkiga försökte slå ned de svenskspråkigas maktställning i kommunalförvaltningen (Westerlund 1975: 45–50, Rossi 2005: 237).

Årsskiftet 1893–94 blev en vändpunkt för språkbruket i Uleåborgs stadsförvaltning. Stadsfullmäktige i Uleåborg fattade år 1893 ett beslut om språket i stadsfullmäktige och ämbetsverk. Beslutet om att finskan blev protokollspråket från och med början av år 1894 var inte enhälligt och det föregicks av häftiga diskussioner. Femton ledamöter var för finskan och sex mot. (Westerlund 1975: 49–50, Hansson 1982: passim) Sett ur Handelsskolans synvinkel är det av betydelse att närmare studera de personer som var med i beslutsfattandet. En av dem som röstade för finskan var Handelsskolans rektor Santeri Dahlström. Som konstaterats ovan hade han kommit med ett förslag – som även godkändes av direktionen – om användningen av finskan i skolans årsberättelser. Även en annan person, som hörde till skolans personal, nämligen Anton Forsman, röstade på samma sätt. En ledamot i skolans direktion (från och med 1894) och sedermera ordförande, K. A. Snellman, däremot röstade mot finskan. Även den starkt svensksinnade O. Ravander, som var mot finskan, blev senare på 1890-talet ledamot i skolans direktion. (Beträffande omröstningsresultatet, se Westerlund 1975: 50)

Stadsfullmäktiges beslut hade även inverkan på språkbruket i Handelsskolan. Direktionens protokoll skrevs på svenska ända till slutet av år 1893. Det första protokollet på finska är daterat den 20 april 1894. Detta språkbyte kommenterades inte på något sätt i protokollet. Den enda språkfrågan som kommenterades i ifrågavarande protokoll gällde årsberättelserna, som beslöts att trycka på de två språken enligt det tidigare beslutet. Troligen gällde detta språkbyte endast den skriftliga kommunikationen utgående från direktionsledamöternas språkliga bakgrund. De svensk- och finskspråkiga protokollen har skrivits med samma handstil; rektor Santeri Dahlström har satt upp både de svensk- och finskspråkiga protokollen, vilket talar för hans höga tvåspråkighetsgrad.

På basis av protokollen väckte språken i årsberättelserna inga diskussioner under de följande åren, trots att antalet svenskspråkiga i staden hade minskat drastiskt. Först år 1913 föreslog rektor Santeri Dahlström språkändringar i årsberättelsen. Alla direktionsmedlemmarna var inte än villiga att anta rektorns förslag utan avslög det. Protokollet (17.4.1913) avslöjar endast omröstningsresultatet: fyra röster för tvåspråkiga och två röster för endast finskspråkiga årsberättelser. Det berättas inte hur de enskilda ledamöterna röstade. Om ledamöternas bakgrund kan nämnas att K. A. Snellman, som

fungerade som ordförande för direktionen, och O. Ravander hade röstat mot finskan i stadsfullmäktige tjugo år tidigare.

Rektor Santeri Dahlström dog år 1913 och efterträddes av Otto Valmari. I protokollet (19.10.1913) motiverade direktionen sitt val med att han kunde använda finska och svenska både skriftligt och muntligt. Redan i början av sin rektorsperiod (4.5.1915) tog han upp frågan om årsberättelsespråket till behandling. Han ansåg att de endast skulle tryckas på finska, eftersom det inte längre var nödvändigt med den svenska versionen och eftersom skolan skulle spara betydande summor om man tryckte en version. Denna gång stötte förslaget inte på motstånd. Man kan därför säga att världshistorien och skolans ekonomiska situation hade en betydelse för Handelsskolans språkpolitik.

6 Språkundervisningen i Handelsskolan

Handelsskolan i Uleåborg grundades i ändamål att bibringa blivande köpmän de kunskaper och färdigheter som de skulle behöva i yrket. Uleåborg och dess borgare hade livliga kontakter speciellt med Stockholm, men även med handelshus i andra länder. Därför var det naturligt att språkundervisningen ingick som ett viktigt moment i skolans undervisning. I ett dokument från år 1886 som heter *Undervisning på finska språket i Uleåborgs Handelsskola* konstaterar rektor Biese om språkundervisningen i Handelsskolan på följande sätt:

Att språkundervisningen i en handelsskola ”med endast tvåårig kurs”, för att något ändamålsenligt resultat skall kunna vinnas, icke får bedrivas såsom i lärda skolor, är sjelffallet, dock får ett grundligt inlärande af Grammatiken, isynnerhet dess Etymologi (formlära) ingalunda försummas. – ”En praktisk kurs är föreskrifven i skolans stadgar.”

Undervisningen syftade i första hand till att eleverna genom språkstudierna utvecklade sådana färdigheter att de kunde läsa och skriva enkelt handelsspråk. De praktiska övningarna var således en viktig del av språkundervisningen (se även Herva 1965: 78).

Av skolans årsberättelser och protokoll framgår skolans undervisningsprogram och elevernas språkval. År 1892, när skolan redan hade övergått till finskspråkig undervisning, hade eleverna betydligt flera veckotimmar i svenska än i finska. Om man ville

nå framgång i affärslivet var det nödvändigt att kunna svenska i Uleåborg (se vidare Lönnroth & Rossi u.u.). Färdigheter i engelska och tyska, som ingick i skolans undervisningsprogram redan från början, var värdefulla för elevernas framtida yrkesverksamhet. Undervisningen i ryska språket inleddes detta läsår på grund av aktuella orsaker – förryskningsperioden hade inletts. Från och med 1891 hörde det till tjänstemännens skyldigheter att kunna ryska och de som behärskade detta språk prioriterades vid tjänstetillsättning. Hösten 1892 valde ungefär hälften av eleverna att läsa ryska. Mot slutet av 1800-talet minskade intresset för ryskan; februarimanifestet år 1899 påverkade även språkvalen. (Se även Herva 1965: 103) År 1904 blev ryskan ett obligatoriskt språk i handelsskolorna. Direktionen kritiserade detta beslut hårt och framhävde på sitt möte den 12 december 1905 att det enda obligatoriska språket borde ha varit modersmålet enligt ett tidigare beslut från år 1903. De språkligt svagare eleverna hade inte möjlighet att läsa andra främmande språk än ryska, vilket inte ansågs vara till fördel för de blivande handelsmännen. Ryskan blev ett valfritt främmande språk, men de politiska förhållandena orsakade att ryskan åter blev ett obligatoriskt språk år 1915.

På 1910-talet hade svenska språket fortfarande en framträdande plats i undervisningen; alla eleverna ville läsa svenska. Tyskan blev till skillnad från engelskan populärare mot slutet av 1910-talet, även om England länge hade varit Uleåborgs viktigaste avnämarland (se Hautala 1976: 94–95).

7 Avslutande diskussion

De skriftliga källor som man har till sitt förfogande exempelvis skolans stadgar, mötesprotokoll, årsberättelser, elevförteckningar o.d. berättar att skolan från första början var officiellt svenskspråkig. Undervisningsspråket var huvudsakligen svenska – några ämnen undervisades på finska. Till skillnad från den första handelsskolan i Åbo krävdes av eleverna att de även kunde använda finska språket (Herva 1965: 57). En orsak till detta är troligen Uleåborgs och det omgivande landskapets språkförhållanden. Landskapet var purfinskt och staden hade finskspråkig majoritet, även om den svensk- och tvåspråkiga minoriteten hade den politiska och ekonomiska makten i staden. På 1870-talet, när enspråkigt finska elever fick tillstånd att studera i skolan, kunde denna elev-

grupp inte försummas. Språkklimatet i det omgivande samhället hade även påverkan på undervisningsspråket i Handelsskolan. I slutet av 1800-talet minskade de svenskspråkiga borgarnas inflytande i Uleåborg, och språkstriderna avspeglades även i skolväsendet (Hautala 1976: passim). Eftersom majoriteten av eleverna var finskspråkiga i början av 1890-talet, blev undervisningsspråket officiellt finska.

Direktionsmedlemmarnas språkliga bakgrund tyder på att det på 1800-talet och i början av 1900-talet talades svenska på mötena, även om protokollspråket år 1894 blev finska enligt stadens beslut. Administrationen var mer eller mindre tvåspråkig ända till 1915, då årsberättelsen inte längre trycktes på svenska. Stramare ekonomiska tider var en orsak till beslutet.

Eftersom det i denna undersökning är omöjligt att utnyttja deltagande observation som metodiskt angreppssätt, är det svårt att efteråt verifiera språkbruket i praktiken, i skolans vardag. De källor som forskaren har till sitt förfogande avslöjar inte det verkliga språkbruket. Man kan endast förmoda att eleverna i viss mån bytte språk under skoldagen: med rektor Biese talade man svenska eller tyska, eftersom han inte behärskade finska språket. Även andra lärare i lärarkåren var minst tvåspråkiga. På 1890-talet hade eleverna Elin Liljebloom som lärare i engelska. Hon hade fått en svenskspråkig skolorbildning, företagit flera studieresor till England och fungerat som lärare på olika läroanstalter i Helsingfors. När hon år 1891 sökte tjänsten i engelska språket vid Handelsskolan, hade hon skrivit sin ansökan på svenska. Enligt ansökan kunde hon både svenska och finska, men på basis av hennes övriga dokument kan man misstänka att svenskan var hennes starkare språk. Även lärare fick byta språk: tidningen *Kaiku* (15.5.1886) rosade magister Snellman som beaktade de finskspråkiga eleverna genom att undervisa på båda språken och genom att låta dem tala finska.

Även om skolan officiellt blev finskspråkig, värdesattes kunskaperna i svenska högt och alla eleverna ville enligt årsberättelserna läsa svenska. Eleverna fick bekanta sig med flera främmande språk, eftersom engelska och tyska ingick i skolans undervisningsprogram. Ryskan kunde inte heller förbises på grund av Finlands ställning som storfurstendöme. Man kan anta, att språkkontakterna i skolan varit mångsidiga. En del

av eleverna och lärarna använde säkert två språk i skolvardagen, några enstaka även flera språk. Den här undersökningen visar hur utvecklingen i samhället har påverkat språkvalen i skolan. I denna artikel har jag endast koncentrerat mig på en handelsskola och i framtiden skulle det vara givande att jämföra situationen med olika läroanstalter och med dagens skolvärld.

Material

Handelsskolan i Uleåborg – Oulun kauppaoppilaitos. Kauppaoppilaitoksen arkisto. Johtokunnan kirje-toisteet, johtokunnan pöytäkirjat, kauppakoulun oppilasmatrikkeli, kauppakoulun pöytäkirjat, oppilasluettelo, toimintakertomukset. Ac:1, Bba:1, Bcb1:2, Ca:1–2, Da:6–7, Db:1–4. Uleåborgs stadsarkiv.

Litteratur

- Börestam, U. & L. Huss (2001). *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Finlands Allmänna Tidning* 22.1.1864.
- Hansson, Å. (1982). En stad byter skriftspråk. I: *Språkhistoria och språkkontakt i Finland och Nord-Scandinavien. Studier tillägnade Tryggve Sköld den 2 november 1982*, 93–111. Red. K.-H. Dahlstedt, Å. Hansson & S. Sahlman-Karlsson. Umeå: Kungl. Skytteanska samfundet.
- Hautala, K. (1976). *Oulun kaupungin historia 4. 1856–1918*. Oulu: Oulun kaupunki.
- Herva, Y. (1965). *Oulun kauppaoppilaitos 1864–1964*. Oulu: Oulun kauppaoppilaitos.
- Hyltenstam, K. & C. Stroud (1991). *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritets-språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Kaiku* 15.5.1886.
- Lönnroth, H. & P. Rossi (u.u.). Språkhistorien i stadshistorien. Språk i kontakt i Tammerfors och Uleåborg. I: *Svenskan i Finland* 10. Helsingfors.
- Rossi, P. (2005). Språkfrågor i handels-societeter. I: *Svenskan i Finland* 8, 234–246. Red. K. Nikula, H. Lönnroth, K. Alanen & C.-E. Johansson. Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Steinby, T. (1964). *Finland i dag. Finlands tidningspress*. Andra, omarbetade upplagan. Stockholm: Sveriges Finlandsföreningars riksförbund. Fadderortsrörelsen.
- Tervaporvariajasta tietoyhteiskuntaan. Oulun kauppaoppilaitos. 125 vuotta kaupan ja hallinnon opetusta Pohjois-Suomessa*. (1989). Toim. R. Helttunen, R. Kiukas & K. Kämäräinen. Oulu: Oulun kauppaoppilaitos.
- Westerlund, J. (1975). *Oulun kaupunginvaltuusto 1875–1975. Piirteitä kaupunginvaltuuston satavuotisen toiminnan ajalta*. Oulu: Oulun kaupunki.